

КАЛІНІНА-ШАМРАЙ В. Р.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗАПОЗИЧЕНІ ЛІТЕРНІ КОМПЛЕКСИ У БЕЛЬГІЦИЗМАХ

(на матеріалі бельгійської франкомовної преси)

У статті досліджуються фонетико-графічні особливості французької мови Бельгії. Результати аналізу запозичених літерних комплексів у бельгїцизмах надають можливість виявити загальні тенденції розвитку фонетико-графічної системи цього національного варіанта французької мови та з'ясувати фактори, які впливають на неї.

Ключові слова: бельгїцизми, запозичені літерні комплекси, диграми, поліграми, фландрїзми, валлонїзми, брїссельські регіоналізми, французька мова Бельгїї, французька мова Франції.

Стаття посвячена изучению фонетико-графических особенностей французского языка Бельгии. Результаты анализа заимствованных буквенных комплексов позволяют определить общие тенденции развития фонетико-графической системы этого национального варианта французского языка и влияющие на нее факторы.

Ключевые слова: бельгїцизмы, заимствованные буквенные комплексы, диграмы, триграммы, фландрїзмы, валлонизмы, брїссельские регионализмы, французский язык Бельгии, французский язык Франции.

The article focuses on phonetic and graphic peculiarities in the French of Belgium. The results of analysis allow to specify general tendencies of the phonetic and graphic system development proper to this national variant of the French language as well as to define the factors which influence it.

Keywords: belgicisms, loan literal complexes, digrams, trigrams, flandricisms, wallonismes, brussels regionalisms, French Language in Belgium, French Language in France.

Дослідження в галузі теорії та практики письма, графіки та орфографії, здійснені вченими-лінгвістами Р. Тїмоньє [1], Н. Каташ [2], В. Г. Гаком [3], О. О. Реформатським [4], Т. М. Ніколаєвою [5], Т. О. Амїровою [6], Г. Г. Крючковим [6] у другій половині минулого столїття, й досї залишаються актуальними. Про інтерес до вивчення окремих аспектів писемної французької мови свідчать новїтні дослідження Г. Г. Крючкова [7], Л. В. Сидельникової [8], Н. В. Олійник [9], О. А. Лабенко [10], Н. В. Бабченко [11], Л. Ю. Єрмоленко [12], І. В. Ситдикової [13], М. А. Цюпи [14] та інших вїтчизняних і зарубїжних мовознавцїв.

Система сучасного французького письма постїйно поповнюється за рахунок нових графем та орфограм. Спочатку фонографїчні потреби французької мови були повністю забезпечені двадцяти трьома літерами латинського алфавїту. На сучасному етапі графїчна система мїстить значну кїлькїсть літерних і нелїтерних знаків: прості букви – монограми,

різні літерні сполучення, які відповідають певній фонемі (диграми, триграми, тетраграми, пентаграми), амфіграми (суб- і супраграфемні орфограми), літерні фонограми і афонограми, іллетрограми, пунктуаційні знаки, ідеографічні, ієрогліфічні, символічні і піктографічні елементи.

Однією з характерних рис французької графіки є відкритість, результатом якої є постійне її збагачення за рахунок запозичень із графічних систем інших мов. Яскравим прикладом цього є велика кількість запозичень із нідерландської, фламандської, англійської та інших мов у французькій мові Бельгії.

Актуальність дослідження зумовлено посиленням інтересу сучасної лінгвістичної науки до вивчення особливостей французької мови Бельгії, як національного варіанту французької мови, на фонетичному та графічному рівнях та недостатнім висвітленням цього аспекту у вітчизняній лінгвістиці.

При порівнянні певних лексичних одиниць надалі вживатимемо терміни *французька мова Бельгії* (ФМБ) та *французька мова Франції* (ФМФ).

У науковій літературі та словниках існує декілька визначень поняття “бельгіцизм”, які дещо різняться. У цій статті ми приймаємо визначення М. Лефевра, який під *бельгіцизмом* розуміє “окремі слова, вільні словосполучення та сталі фрази, притаманні розмовній та письмовій мові Бельгії ...” [15:111].

До робочої термінології належать також слова фландрізм, валлонізм, англіцизм та брюссельський регіоналізм. Під *фландрізмами* ми розуміємо слова та вирази фламандського походження у ФМБ. *Валлонізмами* є запозичення з валлонської ендегенної регіональної мови [16]. У французькій мові Бельгії є чимало слів, які зустрічаються лише в певному регіоні країни. Ці слова є регіоналізмами. У цій статті ми досліджуватимемо *брюссельські регіоналізми*.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями.

Стаття виконана у рамках дисертаційної роботи на тему “Лексичні та фонетико-графічні особливості французької мови Бельгії” і відповідає науковій темі кафедри французької філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка “Графеміка та орфографіка сучасної французької мови”, яка є складовою

теми університету “Розвиток і взаємодія мов і літератур в умовах глобалізації світових процесів” № 06Б Ф044-01.

Метою статті є виявлення особливостей ФМБ на фонетико-графічному рівні шляхом аналізу диграм та поліграм, що містять запозичені літерні комплекси, в результаті дослідження ілюстративного матеріалу.

Як матеріал дослідження було використано тексти бельгійських франкомовних газет, з яких відібрано п'ятдесят лексичних одиниць. Наведені приклади перевірялись у відповідних наукових джерелах і довідниках [17–20].

Предметом дослідження є фонетико-графічні особливості французької мови Бельгії, а його **об'єкт** становлять запозичені літерні комплекси у складі відібраних бельгіцизмів.

Наукова новизна полягає в спробі висвітлити у вітчизняній лінгвістиці фонетико-графічні особливості ФМБ, дослідження яких під таким кутом зору здійснюється вперше.

Під час аналізу графічного складу виявлених у бельгійській франкомовній пресі бельгіцизмів нами було виявлено запозичені літерні комплекси, що є диграмами та поліграмами (триграмами). Отже, запозичені літерні комплекси, що є диграмами було розподілено таким чином:

1. Гетерогенні диграми, що відповідають *приголосним звукам*:

фонограма **tj**, яка має звуковий еквівалент [tʃ] –

maatjes (m, pl) [matʃəs] – melette (f) – (тюлька), (від нідерландського maatjesharing – молодий оселедець),

pintje (f) [pintʃə] – petite pinte (f) – маленький кухоль пива (брюссельський регіоналізм),

sprotje [sprɔtʃə] – chou (m) de Bruxelles – брюссельська капуста (брюссельський регіоналізм),

crotje [krɔtʃə] (f) (зменшене від crotte) – petite amie – близька подруга (коханка) (брюссельський регіоналізм);

avoir boentje (m) або (f) pour qn [buntʃə] – avoir un béguin pour qn – бути небайдужим до когось (фландрізм, у перекладі – маленька квасоля),

strotje (f) – ruelle (f) – вулочка (брюссельський регіоналізм від нідерландського *straatje*).

Comme nombre de musiciens de sa génération, Stéphane Huchard s'intéresse autant au jazz moderne (avec un boentje pour Gil Evans) qu'aux évolutions electro dance [21].

У морфологічному аспекті варто зауважити, що суфікс **-je**, присутній у всіх наведених вище прикладах, надає словам зменшувального значення і має нідерландське походження.

Орфограма **ck**, що має фонетичний еквівалент [k] – kicker (m) – baby-foot – настільний футбол, (можливо назва пов'язана з торговою маркою взуття Kickers®),

socket (m) – douille (f) – патрон (для лампи) (англіцизм),

snack (m) – снєк-бар – (походить від snack bar – англіцизм),

back (m) – arrière (m) – захисник (англіцизм),

mastock – fou, singlé – схиблений, навіжений (етимологія нез'ясована),

sous-bock (m) – підставка під склянку (*bock* – очевидно походить від назви пива, що виробляється в Баварії);

Des dépliants et des sous-bocks viendront soutenir la campagne d'affichage [22].

Варто зауважити, що фонограма **ch**, що має так само як у ФМФ основний фонетичний еквівалент [ʃ]:

caberdouche (m) – bistrot (m) – шинок (брюссельський регіоналізм),
miche (f) – маленький круглий або овальний хлібець (валлонізм),

klouch (m) (de sauce) – cuillère (f) – ложка (брюссельський регіоналізм) тощо, набуває у ФМБ додаткових фонетичних еквівалентів:

[s] – Ganchoren – район в Брюсселі;

та [tʃ] – choke [tʃo:k] (m) – étrangleur (m) – підсмоктування (англіцизм),

Certes, les voitures d'il y a vingt ans demandaient l'aide d'un choke et obligeaient à pomper plusieurs fois avec la pédale d'accélérateur [23].

2. Диграми, що відповідають чистим голосним звукам:

фонограма **aa**, що має фонетичний відповідник [a:] –

baas (m) – patron de café, homme robuste – господар кафе, здоровань (фландрізм),

maatjes (m, pl) – melette (f) – тюлька – (див. фонограма tj)

Maastricht – Маастрихт,

Maasdamer – вид сиру, (від нідерландської власної назви *Maasdam* – назва селища),

kaaskop – hollandais – голандець (зневажливо) слово-комполит від нідерландського *kaas* – сир та *kop* – голова,

kursaal (m) – клуб на курорті (архаїзм),

zieverderaa (f) – bêtises, commérages – дурниці, плітки (брюссельський регіоналізм фламандського походження);

[...] *si les boulettes sauce tomates figuraient bien au menu jeudi soir, l'américain-frites avait lui cédé sa place à des ... maatjes qui n'ont toutefois connu qu'un succès très mitigé* [24].

фонограма **ee**, яка має два фонетичних відповідники [ɛ] та [e] –

platekees [platke:s] (m) fromage blanc – рідкий сир (брюссельський регіоналізм),

smeerlap [sme:rlap] – salaud – негідник, мерзотник (брюссельський регіоналізм фламандського походження),

keeper [kɛpɛ:r] – gardien de but – воротар (англіцизм),

sukkeleer – [sykələ:r] або [sykəle:r] – travailler dur – важко працювати (брюссельський регіоналізм від нідерландського *sukkelen* – робити щось неохоче, жити в скруті),

babbeleer (m) – bavard (m) – базіка (фландрізм);

La délivrance enfin à la 83e par Lacam qui parvient à éviter le keeper pour pousser la balle dans le but (1-0) [25].

фонограма **ie**, яка у ФМФ дифтонгізується, має у ФМБ звуковий відповідник [i] –

kriek [kri:k] (f) – вишневе пиво (від нідерландського *Kriek* - вишня),

zievereer [zi:vɛɛ:r] або [zi:vəre:r] – bavard – базіка (фландрізм);

schief (schieve) [ski:f] – косий, навскіс (від нідерландського *scheef*);

фонограма **oe**, що має фонетичний відповідник [u] –

choesels (m, pl) [ʃu:zɛl] – національна страва із потрухів (брюссельський регіоналізм),

stoefer [stufɛ] – faire de l'esbroufe – замилювати очі (від фламандського *stoefen*),

en stoemeling [stumɛlinks] – en cachette – тишком, крадькома (фландрізм),

avoir boentje pour qn [buntʃə] (m) – avoir un béguin pour qn – бути небайдужим до когось (див. фонограма tj)

koekebak – [kukəbak] (f) (брюссельський регіоналізм) або його синонім rannenkoeck (m) – crêpe (f) – млинець (нідерландського походження),

boempa (m) [bumpə] – grand-père – дідусь (фландрізм),

stoemp (m) [stump] – purée de pommes de terre et de legumes – картопляне пюре з овочами (брюссельський регіоналізм);

“La méthode Balingua a été testée [...] dans plusieurs écoles de la région, affirme René Bastin. Lesquelles ? “Ça, je ne peux pas vous le dire, parce que cela s'est fait en “stoemeling” [26].

та фонограма **oo**, що має два фонетичних відповідники: [o] –

waterzooi (m) [waterzoːj] – суп, що готується з цілої курки. (Походить від *water* (нідерландською) та *zooi* (фламандською),

spéculoos [spekyloːs] (m) – biscuit (m) à la cassonade – фігурне печиво з пісочного тіста з цукровим сиропом (фландрізм),

witloof (m) – chicorée (f) – цикорій (фландрізм),

та [u] – roofing (m) [rufiŋ] – toiture (f) – вид дахового покриття (рубероїд) – англіцизм.

Olivier Basselet de Quaregnon a obtenu l'or pour son waterzooi de jambonneau, l'argent pour sa salade de St-Ghislain et le bronze pour le parmentier de risotto [27].

Окрім того, було виявлено два запозичених літерних комплекси, що є поліграмами, а саме **триграмами**. Йдеться про фонограму **tch**, яка має звуковий відповідник [tʃ] –

ratchatcha – griffonnage (m) – карлючки (валлонізм),

kotch (m) – chambre de débarras – комора (брюссельський регіоналізм),

moumoutches (m, pl) – flocons de poussière – клаптики пилу (валлонізм),

вираз et tchic et tchac – et patati et patata – і так далі, і таке інше (валлонізм);

En tout cas, ici, on ne compte pas! Il ne faudra pas commencer à prétendre que tout est une question d'argent et tchic et tchac [28].

та фонограму **sch**, яка має фонетичний відповідник [sk] –

schief – косий, навскіс (Див. фонограма **ie**),

scheer – [skeːr] – dépense exceptionnelle – додаткова незапланована витрата (брюссельський регіоналізм),

scholle – plie (f) séchée – сушена камбала (брюссельський регіоналізм),

Schaerbeek – район в Брюсселі,

scherp – [skɛrp] – étroit – тісний (фландрізм);

Henri-Chapelle a décidé d'ajouter une autre chapelle [...]. La petite dernière, asymétrique (“schief”, dit-on, en patois local) [...] a été bâtie à l'angle des rues des Prés et Lekker [29].

Загалом для проведення цього дослідження зі статей у бельгійській франкомовній пресі було відібрано п'ятдесят бельгіцизмів, у графіці яких є присутніми запозичені літерні комплекси. Майже всі наведені вище приклади є фландрізмами, валлонізмами, брюссельськими регіоналізмами або запозиченнями з нідерландської, англійської, німецької мов.

Серед них найбільшу кількість (36 %) становлять брюссельські регіоналізми, які можуть бути, як фландрізмами, так і запозиченнями з нідерландської мови.

До фландрізмів належить 26 % від загальної кількості слів. Вони містять такі літерні комплекси, як “oo”, “oe” та “ee”.

20 % бельгіцизмів є запозиченнями з нідерландської мови. Їм притаманні такі літерні комплекси, як “tj”, “aa”, “ie”.

Англіцизми (12 %) та валлонізми (8 %) є менш розповсюдженими. Виявлені англіцизми містять літерний комплекс “ck”, а валлонізми характеризуються наявністю триграми-літерного комплексу “tch”.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Результати проведеного дослідження дозволяють нам дійти висновку про збагачення ФМБ за рахунок запозичень не лише на лексичному рівні, а й на рівні фонетико-графічної системи.

Аналіз бельгіцизмів дав змогу виокремити невластиві для ФМФ літерні комплекси, наявність яких свідчить про переважаючий вплив фламандської та нідерландської графічних систем на графіку ФМБ та вказує на застосування етимологічного принципу в орфографії французької мови Бельгії.

Присутність у розглянутих прикладах запозичених з англійської мови диграм доводить той факт, що графіка ФМБ так само, як і ФМФ зазнає впливу англійської мови.

Окрім того, вважаємо за можливе використовувати надалі результати цього дослідження для визначення етимології слів, графічна форма яких виконує функцію етимологічного маркера.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Thimonnier R.* Code orthographique et grammatical / René Thimonnier. – P., 1974. – 320 p.
2. *Catach N.* L'orthographe française / Nina Catach. – P., 1980. – 334 p.
3. *Гак В. Г.* Французская орфография : [учебн. пособие] / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Просвещение, 1985. – 240 с.
4. *Реформатский А. А.* Введение в языковедение : [учебник для студ. филол. спец. высших пед. учеб. Заведений] / Александр Александрович Реформатский. – М. : Аспект Пресс, 1998. – 536 с.
5. *Николаева Т. М.* Что же такое графема? / Татьяна Михайловна Николаева // Науч. докл. высш. шк. филол. науки. – М., 1965. – № 3. – С. 130–134.
6. *Крючков Г. Г.* Современная орфография французского языка : [монография] / Георгий Георгиевич Крючков. – К. : Вища школа, 1987. – 183 с.
7. *Крючков Г. Г.* Графеміка французької мови / Георгій Георгійович Крючков // Вісник Київськ. нац. лінгвіст. ун-ту. – Серія : “Філологія”. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – Т. 12. – № 1. – С. 121–127.
8. *Сидельникова Л. В.* Комплексний підхід до вивчення рівнів організації письма у французькій мові / Лариса Вікторівна Сидельникова // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2007. – Вип. 19. – С. 167–171.
9. *Олійник Н. В.* Французькі афонограми у складі власних назв / Н. В. Олійник // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2007. – Вип. 19. – С. 125–130.
10. *Лабенко О. А.* Орфографічні особливості омонімів сучасної французької мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 “Романські мови” / Ольга Андріївна Лабенко; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – 21 с.
11. *Бабченко Н. В.* Вживання нелітерних знаків та параграфемних засобів у спеціальній лексиці французької мови / Надія Володимирівна Бабченко // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2008. – Вип. 21. – С. 16–23.
12. *Єрмоленко Л. Ю.* Піктографічні та ідеографічні знаки у сучасній французькій мові / Лариса Юріївна Єрмоленко. – К. : Видавець Карпенко В. М., 2005. – 220 с.
13. *Ситдикова І. В.* Проблема письма у сучасній лінгвістиці / Ірина Вілоріївна Ситдикова // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2002. – Вип. 8. – С. 305–309.
14. *Цюпа М. А.* Структурні особливості акронімів французької мови / Марія Андріївна Цюпа // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2007. – Вип. 19. – С. 215–219.
15. *Лефевр М.* Влияние регионализма на французский язык в Бельгии / Мишель Лефевр // Морфолого-семасиологические исследования (на материале герм.-ром. яз.) : сб. ст. – Ростов н/Д : РГПИ, 1977. – С. 104–112.
16. *Вікіпедія* Вільна енциклопедія Wallon. – Режим доступу : <http://fr.wikipedia.org/wiki/Wallon>
17. *Lebouc G.* Dictionnaire de belgicisms / Georges Lebouc. – Bruxelles : Ed. Racine, 2006. – 622 p.
18. *Belgicisms.* Inventaire des particularités lexicales du français en Belgique / W. Bal, A. Doppagne, A. Goosse et d'autres. – Louvain-la-Neuve : De Boeck & Larcier s.a., 1997. – 144 p.
19. *Nederlands – Frans woordenboek.* – Utrecht / Antwerpen : Prisma – Boeken, 1967. – 320 p.
20. *Wapedia.* Wiki : Français de Belgique. – Режим доступу : http://wapedia.mobi/fr/Fran%C3%A7ais_de_Belgique

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

21. *La Libre Belgique*, 28.01.2003.
22. *La Libre Belgique*, 08.05.2004.
23. *Le Soir*, 04.10.2007.
24. *Le Soir*, 20.06.2008.
25. *L'avenir.net*, 26.08.2010. – Режим доступу : <http://www.lavenir.net/article/detail.aspx?articleid=38993328>
26. *L'avenir.net*, 29.09.2009. – Режим доступу : <http://www.lavenir.net/article/detail.aspx?articleid=348422>
27. *Groupe Sud Presse*, 18.06.2010.
28. *La Libre Belgique*, 21.04.2006.
29. *Le Soir*, 08.10.2004.